

In 1945 verklaarde Indonesië zich onafhankelijk van Nederland. Een jaar later stuurde Nederland zo'n 100.000 militairen naar het gebied. Er volgde een bloedige onafhankelijkheidsoorlog. Na zeventig jaar blijft de vraag: hoe moet het koloniale verleden worden herdacht?

“Kolonialisme en slavernij zijn bouwstenen Nederlandse samenleving”

Waar haalt Nederland het recht vandaan om een gebied dat 18.000 kilometer verderop ligt als Nederlands bezit te beschouwen? Als Indonesiër, die sinds 1969 in Nederland woont, heb ik mij daar altijd over verbaasd. Ik ben geen historicus, maar slechts een eenvoudige cementarbeider. Al van jongs af aan interesseer ik mij voor geschiedenis. In 2005 leidde dit tot de oprichting van het Comité Nederlandse Ereschulden, offewel de stichting K.U.K.B. Het doel van dit comité is om slachtoffers van het Nederlands kolonialisme, zowel Indonesiërs als Nederlandse dienstweigeraars, een gezicht te geven.

Jeffrey Pondaag

Het was een historisch moment toen Indonesische nabestaanden uit het West-Javaanse dorp Rawagede in 2008 de Nederlandse Staat aanklaagden. Na het pleidooi van mensenrechtenadvocate Liesbeth Zegveld oordeelde de rechtbank in 2011 dat Nederland inderdaad schuldig was. De regering had weinig keus en gaf 'loopjongen' Tjeerd de Zwaan (de toenmalige Nederlandse ambassadeur in Indonesië) de opdracht om naar Rawagede af te reizen. Namens de Staat moest hij excuses maken aan de stokoude weduwen van wie in 1947 hun mannen waren geëxecuteerd.

De huidige minister-president zegt vooral naar de toekomst te willen kijken. Op handelsreis in Indonesië weigert Rutte bijvoorbeeld over het verleden te praten. Laat staan dat hij bereid is om excuses te maken voor de oorlog als geheel, of het Nederlands kolonialisme in het algemeen. Dit was in november 2013 het geval en het ziet er naar uit dat hij ook

dit jaar in november weer uitsluitend zaken gaat doen. Nederlandse politici en diplomaten leven in de veronderstelling dat het beter is voor de betrekkingen als het koloniale verleden onbenoemd blijft.

Zij vergeten dat, ook al weet de gemiddelde Nederlander weinig van wat er in Indonesië is gebeurd, Nederland in Indonesië als koloniale agressor herinnerd wordt. Je kunt gerust zeggen dat Nederlanders voor Indonesiërs zijn, wat de Duitsers voor Nederlanders zijn. Het is een misvatting als Nederlandse politici denken een vertrouwensband met hun voormalige kolonie op te kunnen bouwen, zonder de geschiedenis en de eeuwenlange uitbuiting te benoemen. Zij hebben wel het lef om de Indonesische regering op de vingers te tikken wat betreft mensenrechtenschendingen, terwijl eigen mensenrechtenschendingen voor het gemak vergeten worden.

En niet alleen “vergeten”: tot op de dag van vandaag maakt Nederland zich

schuldig aan geschiedvervalsing. Mijns inziens ligt een deel van de verantwoordelijkheid bij drie historische instituten: het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) en het Koninklijk (Koloniale) Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) die een voorbeeld zouden moeten geven aan het Nederlandse volk. Als geschiedenisexperts hebben zij als belangrijkste taak het Nederlandse verleden in kaart te brengen. Toch is er een allochtoon voor nodig, de Zwitser Remy Limpach, die in zijn proefschrift de conclusie trekt dat Nederlandse oorlogsmisdaden in Nederlands-Indië op grote schaal voorkwamen en structureel waren. Als er een allochtoon aan te pas moet komen om Nederlandse geschiedvervalsing recht te zetten, betekent dit dat de drie instituten – die door belastinggeld worden gesubsidieerd – al die jaren zaten te suffen. Wat mij betreft kunnen ze hun deuren sluiten.

PERSONALIA

Jeffrey M. Pondaag richtte in 2005 het Comité Nederlandse Ereschulden op. Als voorzitter behartigt hij met de stichting de

belangen van nabestaanden van Indonesiërs die zijn omgekomen tijdens de onafhankelijkheidsoorlog. Ook steunt de stichting dienstweigeraars, die niet wilden gaan vechten in het toenmalige Nederlands-Indië.

Krokodillentranen

Met krokodillentranen maakte de Nederlandse Staat excuses aan de slachtoffers van Rawagede en Zuid-Sulawesi, maar ging vervolgens in hoger beroep in de verkrachtingszaak tegen het KNIL (het Nederlandse koloniale leger) uit 1947. Intussen hebben de betrokkenen hun schadevergoeding gekregen. De landsadvocaat trekt ook de bewijslast in twijfel. Het zou namelijk niet duidelijk zijn of de Indonesische nabestaanden ook daadwerkelijk familie zijn van de geëxecuteerden. Dit zeg heel veel over hoe Nederland omgaat met zijn geschiedenis. De rechtbank heeft daarop de Australische historicus Robert Cribb aangesteld om in Indonesië extra onderzoek te doen. Minister Jeanine Hennis-Plasschaert van Defensie, gaf aan "not amused" te zijn over deze beslissing. Als men spreekt over politioele acties in Indonesië is het belangrijk om het hele plaatje te zien. Nederland was al een bezetter vóórdat Duitsland Neder-

land binnenviel en vóórdat de Japanners Nederlands-Indië veroverden. Meteen na de bevrijding en de Japanse capitulatie heeft Nederland de bezetting voortgezet. Rotterdam lag nog in puin, toen 200.000 militairen gestuurd werden om zogenaamd de rust en orde in de kolonie te herstellen. Drieduizend dienstplichtige jongens hebben geweigerd en kregen vier tot zeven jaar gevangenisstraf.

Oorlogsmisdaden

Jaren later, in 1969, klapte veteraan Joop Hueting als eerste uit de school. Zijn bekentenissen zorgden voor grote commotie. Minister-president De Jong beseftte dat hij weinig keus had en gaf opdracht om een nota van excessen op te stellen. De Jong concludeerde dat het merendeel van de Nederlandse veteranen zich keurig had gedragen. Het berechten van oorlogsmisdadigers vond hij onrechtvaardig. Zo kon het dat Nederlandse oorlogsmisdadigers zich nooit voor een rechter hebben moeten verantwoorden. Wel was de Nederlandse regering van het standpunt dat oorlogsmisdadigers in het algemeen tot in lengte van jaren vervolgd moesten kunnen worden. In 1971 werd speciaal daarvoor een wet tegen verjaring van deze misdaden in het leven geroepen. Doelbewust is toen echter een uitzondering gemaakt voor Nederlandse oorlogsmisdaden in Nederlands-Indië. In 1986 nam historicus Loe de Jong nietsvermoedend de term "oorlogsmisdaden" in de mond. Dit heeft hij geweten: hij haalde zich de woede van de Indië-

veteranen op de hals. Zij konden nog steeds niet accepteren dat zij door hun eigen regering – maar ook met eigen verantwoordelijkheid – puur gebruikt waren om de Nederlandse koloniale belangen veilig te stellen. Loe de Jong zwichtte en besloot in zijn definitieve tekst alleen over "excessen" te spreken.

Om de jarenlange geschiedvervalsing recht te zetten, heeft Nederland belangrijke vragen te beantwoorden. Want wie zijn de Indische Nederlanders, de Indo's, en de Ambonezen die hier zijn? Waarom zijn deze mensen hier? Het is opmerkelijk dat de rechtbank consequent spreekt over "Nederlandse onderdanen". Ik vraag mij dan af: wie was Sukarno, die in 1901 is geboren? Wie zijn mijn vader en moeder, die in 1928 in Nederlands-Indië ter wereld kwamen? Zijn zij Nederlandse onderdanen of Indonesiërs?

Positieve dingen?

Schaamteloos doet Nederland alsof de welvaart aan is komen waaien, alsof de rijkdom vanzelfsprekend is. Weinigen kennen de feiten. Wie weet er hier dat de Nederlandse regering in 1949 ongegeneerd 6,5 miljard gulden durfde te eisen voor de onafhankelijkheid van Indonesië? Door inmenging van de VN is uiteindelijk 4,5 miljard overeengekomen. De naoorlogse wederopbouw van Nederland is door Indonesisch geld bekostigd. De vrees "Indië verloren, rampspoed geboren" is nooit bewaarheid geworden, omdat Indonesië een dergelijke substantiële prijs betaalde.

Nog steeds zijn er mensen in Nederland die beweren dat het kolonialisme Indonesië ook positieve dingen heeft gebracht, zoals de infrastructuur en de aanleg van wegen. Maar weten zij ook wie die wegen hebben aangelegd? In ieder geval niet de blanke heersers in hun witte pakken. Nog vóór de Burma-spoorlijn was er in Nederlands-Indië de Grote Postweg van 1000 kilometer, die West- met Oost-Java verbindt. Duizenden dwangarbeiders hebben zich hieraan, zonder eten, doodgewerkt. De Nederlandse geschiedschrijving herinnert de Duitse concentratiekampen en de Japanse kampen, maar wie weet hier van het bestaan van Nederlandse kampen voor kritische Indonesiërs in Bovendigoel en op het eiland Onrust? Nederland moet het voorbeeld van de Duitsers volgen: die zijn al veel verder.

Kortom, Nederland is paternalistisch, arrogant, schaamteloos en Oost-Indisch doof.

Soldaten van het KNIL bij gevangengenomen, gewonde en gedode Indonesische soldaten. Beeld Nationaal Archief

"Onderzoek en herdenk het koloniale verleden samen"

Er is over de Nederlandse koloniale geschiedenis in "Indië" van alles te zeggen, en zeker ook goeds – ook al passen de uitgangspunten van onze aanwezigheid daar niet in een hedendaags perspectief. In de twintigste eeuw werd het Nederlandse beleid gedreven door een mix van hard-boiled economisch en geopolitiek eigenbelang en een oprechte wil de bewoners van de archipel verder te brengen.

Gert Oostindie

De paternalistische overtuiging dat de Indonesiërs dat zonder ons niet zouden kunnen én dat zij dat zelf ook wel begrepen, droeg sterk bij aan het onbegrip over het nationalisme aldaar en de bereidheid ten oorlog te gaan – al mocht dat zo niet heten (met "politieke acties" werd gesuggereerd dat het slechts om binnenlandse ordeproblemen ging). En dan was er nog de dure plicht om enkele honderdduizenden bewoners van de archipel te beschermen, die nu eenmaal aan de koloniale kant stonden en daarom alles te verliezen hadden bij anarchie of een vertrek van Nederland.

In deze context versterkte Nederland het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) en stuurde bovendien 160.000 militairen uit eigen land naar Indonesië. Die gecombineerde krijgsmacht vocht een allengs vuilere oorlog, die niet kon worden gewonnen.

Weinig aandacht

Onderhandelingen leidden onder zware internationale – in de eerste plaats Amerikaanse – pressie tot de soevereiniteits-overdracht. De Nederlandse militairen werden gedemobiliseerd en teruggezonden. Thuis in Nederland was er weinig aandacht of waardering meer voor hun werk; het boek moest snel worden gesloten. Een discussie over oorlogsmisdaden, dat paste niet in het rooskleurige zelfbeeld dat Nederland koesterde. In 1969 bond veteraan Joop Hueting de

kat de bel aan door in de pers te spreken over "oorlogsmisdaden", begaan door de Nederlandse krijgsmacht. Nederland was te klein: politiek, de veteranen, hun organisaties, en – naar wij mogen aannemen – de militaire top hadden geen enkele behoefte aan een breed onderzoek dat mogelijk zou aantonen dat er slechts sprake was geweest van incidentele "excessen". De krijgsmacht als geheel, concludeerde het kabinet-De Jong in 1969, had zich correct gedragen.

"Herdenken begint bij het verleden kennen en begrijpen, en daar is nog veel te doen."

Dat beeld is sterk gekanteld. Het is heel goed mogelijk, zelfs waarschijnlijk, dat het grootste deel van de militairen in de Nederlandse krijgsmacht niet actief betrokken was bij oorlogsmisdaden. Niettemin is het aannemelijk dat het aantal oorlogsmisdaden waarvoor onze krijgsmacht in Indonesië verantwoordelijk was, in de tienduizenden moet worden gerekend. Dat is totaal anders dan het regeringsstandpunt van 1969 – maar dat is nooit herroepen. Wel staat de Nederlandse regering sinds 2005 op het standpunt dat Nederland de oorlog nooit (zo) had moeten voeren: het was een oorlog "aan de verkeerde kant van de geschiedenis" geweest. Ook bood de regering in 2013

voor het eerst excuses aan voor concreet aangetoonde "geweldsexcessen".

Zo noopt onderzoek naar de koloniale geschiedenis tot revisie van een wat rooskleurig Nederlands zelfbeeld. Hoe kan het ook anders. Getuigt zulk onderzoek van een 'weg met ons'-mentaliteit? Nee, al is het vaak gehoorde verwijt niet helemaal onzinnig. Er is een zeker verband tussen wat wij toelaten tot, of schrappen uit, onze historische canon en wat wij op die manier willen zeggen over onze nati-

onale identiteit. Er is ook wel een zeker – maar allerm minst rechtlijnig – verband tussen dat zelfbeeld en de weerbaarheid van onze samenleving. En zeker kan voortdurende zelfkritiek afbreuk doen aan het nationale humeur, en bovendien onderlinge tegenstellingen aanwakkeren. Naast herinneren is soms ook vergeeten – of beter, bewust een streep zetten onder het verleden – noodzakelijk voor natievorming.

Open oog hebben

Maar wat zijn we vandaag? Een land met meer dan een miljoen inwoners met koloniale wortels. Alleen al daarom is het belangrijk om een evenwichtig

PERSONALIA

Prof. dr. Gerf J. Oostindie is directeur van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde en hoogleraar Geschiedenis

aan de Universiteit Leiden. Vorig jaar publiceerde hij het boek *Soldaat in Indonesië, 1945-1950: Getuigenissen van een oorlog aan de verkeerde kant van de geschiedenis* (Amsterdam 2015). Dit opiniestuk is voor een deel gebaseerd op zijn recente artikel 'De conflictueuze herontdekking van het koloniale verleden', *Civis Mundi Jaarboek 2016*, pp. 73-83 (Soesterberg 2016).

verhaal te kunnen vertellen over hoe en waarom 'wij' overzee kwamen, wat wij daar deden, hoe daar een einde aan kwam (of niet), en waarom en hoe de postkoloniale migranten hier kwamen en opnieuw wortelden. Dat is de binnenlandse agenda. Daaraan gekoppeld is er ook de buitenlandse agenda. Een land dat al decennia een agenda voert vol hoge idealen over mensenrechten en goede internationale betrekkingen is alleen geloofwaardig wanneer het demonstreert ook zelf een open oog te hebben voor de schaduwzijden van de eigen internationale geschiedenis.

In concreto? Allereerst moeten wij beter doorgronden wat er precies is gebeurd in deze oorlog. Tot op heden weigert de Nederlandse regering een breed onderzoek te financieren. Dat is onhoudbaar: herdenken begint bij het verleden kennen en begrijpen, en daar is nog veel te doen. Bij voorkeur moet zulk onderzoek samen met Indonesische historici worden verricht: dat zal ruimte geven voor een toekomstig herdenken waarin we niet langer met de rug naar elkaar toe staan.

Excuses

Moet Nederland excuses aanbieden aan Indonesië? In zekere zin is dat al gedaan, door de verklaring in 2005 over "de verkeerde kant van de geschiedenis", en later ook door verontschuldiging voor specifieke "geweldsexcessen". Als historicus voel ik mij niet geroepen daarover al te zeer te trompetteren, maar die excuses kunnen ruimhartiger; juist omdat steeds aannemelijker wordt dat het om structureel geweld ging, waarvan de militaire en in mindere mate politieke top zich goed – en soms pijnlijk – bewust was.

Aan wie moeten zulke excuses worden aangeboden? Dat is in feite al gedaan aan individuele Indonesische slachtoffers, en de wijze waarop dat gebaar werd geformuleerd, impliceert nog vele

herhalingen. Aan de Indonesische staat, al was het maar door de viijftiende augustus eindelijk onomwonden te erkennen als de stichtingsdatum van de Republiek. Maar ook aan de eigen veteranen, grotendeels dienstplichtigen, past een excuus: zij werden op pad gestuurd met een moeilijk te rechtvaardigen en onmogelijk te volbrengen missie. Bovendien werden zij na terugkomst in Nederland onvoldoende gewaardeerd.

Moeten aan de excuses, gericht aan Indonesië, ook concrete materiële consequenties worden verbonden? Dat is een kwestie van internationaal oorlogsrecht en bilaterale politiek. In zekere zin is deze vraag al beantwoord, nu de Nederlandse staat individuele zaken (standrechtelijke excuses, recent ook verkrachting) beoordeelt en dan, bij sluitend bewijs, ook (bescheiden) schadevergoedingen uitkeert. Te voorzien is dat veel meer van zulke zaken tot betalingen zullen leiden. Dat is goed, maar het is de vraag of dit de beste route is naar verdere verzoening tussen de twee staten. De ironie wil dat Indonesië alerminst staat te springen om nog meer zaken en gebaren – dat wordt ervaren als betuttelend. Jakarta kijkt om allerlei redenen liever vooruit. Ook daarom zou ik zeggen: streef vooral naar gezamenlijkheid in onderzoek, herdenking en verzoening.

Nederland bood in 2013 excuses aan voor de executies Beeld RD